

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ІЗ ПСИХОФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ РОЗВИТКУ ДО ОПАНУВАННЯ РОБІТНИЧИМИ ПРОФЕСІЯМИ

Володимир ТОВСТОГАН

У статті розглядається одна з багатьох проблем соціально-трудової адаптації випускників спеціальних шкіл для дітей із психофізичними вадами розвитку – професійний відбір в умовах школи. Для її розв'язання запропонований комплекс діагностичних методик, визначені критерії доступності професій учням, організаційно-методичні рекомендації щодо здійснення профвідбору у системі трудової підготовки цих шкіл.

In the article one of the numerous problems of social-labour adaptation of graduates of the special school for children with psychophysical developmental defect - professional selection in the school conditions - is considered. For its solution the author suggested: a package of diagnostic methods, criteria of professions accessibility for pupils, organizational and methodical recommendations for realization of the professional selection in the labourer training system of such schools.

Проблема професійного визначення є актуальною для будь-якої молоді людини, яка закінчує навчання у школі, оскільки саме в цьому віці виникає нагальна необхідність вибору подальшого життєвого шляху, де питання ким бути та яким бути стають визначальними. Тому вміння проаналізувати професію з точки зору професійних вимог до фахівця і співвіднести власні можливості з вимогами професії є основою вдалого вибору професії та в цілому образу життя людини, у якому вона буде почувати себе гармонійно та комфортно. Але сучасний стрімкий розвиток науково-технічного прогресу та соціально-економічні зміни в суспільстві вносять кардинальні зміни в трудову діяльність людини.

Особливої ваги це питання набуло в корекційній (спеціальній) педагогіці, де пріоритетним є формування особистості учня з обмеженими пізнавальними можливостями та його задовільна соціальна адаптація відповідно до психофізичних та інтелектуальних потенційних можливостей.

Теоретичні і практичні аспекти професійного визначення учнівської молоді у загальній психології та педагогіці висвітлені у працях О.О.Вайсбурга, К.М.Гуревича, Є.О.Клімова, С.О.Косілова, Г.С.Костюка, М.Д.Левітова, Л.О.Леонова, Є.М.Павлютенкова, К.К.Платонова, Б.О.Федоришина, В.В.Чебишевої та багатьох інших дослідників. У спеціальній педагогіці та психології проблема професійного визначення учнів досліджена у працях І.Д.Беха, В.І.Бондаря, Г.М.Дульнева, І.Г.Єременка, Е.О.Ковальової, А.А.Корнієнка, С.Д.Максименка, Г.М.Мерсіянової, Б.І.Пінського, В.М.Синьова, О.П.Хохліної та ін.

Наукові дослідження й практика роботи спеціальних шкіл свідчать, що особливості психофізіологічного розвитку учнів цих шкіл не

дозволяють їм вільно обирати професії, як це відбувається в масовій школі: вади психофізичного розвитку, особистісної сфери, зокрема, властиве учням некритичне мислення ускладнюють об'єктивне оцінювання власних можливостей.

Аналіз літературних джерел з даної проблеми показав, що важливими аспектами (теоретичними й практичними) її розв'язання мають бути наступні: визначення та розвиток професійно важливих якостей, що забезпечують учням успішне опанування робітничої професії; з'ясування критеріїв стосовно професійної придатності школярів та розробка надійних, валідних методик з профвідбору в системі трудової підготовки учнів цих шкіл.

В основу профвідбору покладені концепції теорії основних властивостей нервової системи, теорії здібностей, адаптаційних можливостей організму людини, структури особистості та ін. Як показано в працях Е.А.Голубевої, К.М.Гуревича, Є.П.Ільїна, О.М.Леонтьєва, М.В.Макаренка, В.Д.Небиліцина, В.М.Русалова, Б.М.Теплова, В.Д.Шадрікова та ін., сталість деяких властивостей людини внаслідок їх природної зумовленості є необхідним гарантом надійності. При цьому однією з основних умов адекватного професійного визначення особистості школяра є наявність ефективного механізму діагностики професійно важливих якостей (психофізіологічних, особистісних, темпераментальних даних, властивостей нервової системи - відповідно до вимог певної професіограми).

Метою нашої статті є обґрунтування психолого-педагогічних умов щодо вивчення стану готовності учнів із психофізичними вадами розвитку до опанування професіями в системі трудової підготовки спеціальної школи та прогнозування доступності робітничих професій.

Профвідбір у корекційній (спеціальній) школі ми розглядаємо як процедуру, що визначає рівень сформованості професійно важливих якостей людини, прогнозує успішність опанування тієї чи іншої професії, формує потребу щодо розвитку недостатньо сформованих психофізіологічних функцій. Тобто професійний відбір одночасно із прогнозуванням профпридатності дає можливість одержувати інформацію, яка може бути використана для удосконалення професійно важливих якостей. Процедура вивчення учнів у школі має бути пролонгованою (2-3 рази на рік), оскільки вивчення якості перебігу психічних процесів,

завдяки яким регулюються засвоєні операції, вважаються фундаментом подальшого розвитку професійних здібностей (С.Л.Рубінштейн, Б.О. Федоришин та ін.).

В нашому дослідженні було експериментально перевірено блок методик для використання в професійному відборі учнів з обмеженими пізнавальними можливостями; розроблено показники й критерії визначення рівнів професійно важливих якостей та індекси прогнозування успішності професійно-трудового навчання [5].

Найбільш поширеними в спеціальних школах є спеціальності столяра, муляра, лицювальника-плиточника, швачки-мотористки. Відповідно до цих спеціальностей нами було визначено професійно важливі показники, які є базовими (згідно існуючих професіограм) для успішного опанування професій, відібраних для дослідження. Це стосувалось таких психофізіологічних якостей, як точність диференціювання м'язових зусиль руки за силою й амплітудою, статична витривалість, координованість рухів, максимальне м'язове напруження, моторика кисті та пальців рук, окомір, тактильні й кінестетичні відчуття, кольоросприймання, властивості уваги (стійкість, концентрація, переключення), сфера збереження інформації (довготривала й короткочасна наочно-образна, словесно-логічна та рухова пам'ять), наочно-образне, логічне, просторове мислення, врівноваженість, рухомість нервових процесів, сталість (темпераментальна) емоційних проявів.

Усього дослідженням перевірялись 43 бланкові та апаратурні методики, які уможливили вивчення 68 показників. Кожний психофізіологічний показник досліджувався кількома методиками, що забезпечило об'єктивне та якісне вивчення тих психофізичних якостей учнів, котрі є професійно значущими.

В результаті дослідження обстежених учнів було розподілено за трьома рівнями сформованості професійно важливих якостей: "вище середнього," "середній" та "нижче середнього". Відповідно до отриманих даних були визначені наступні рівні придатності школярів до опанування кожної з професій:

I рівень - "придатний" передбачав наявність у школяра не менше 50% оцінок професійно важливих якостей на рівні "середній" та "вище середнього";

II рівень - "умовно придатний" - наявність у дитини більше 25% оцінок на рівні "вище середнього" й "середній" та обов'язкового поліпшення решти професійно важливих якостей у процесі корекційно-розвивальних занять;

III рівень - "умовно непридатний". Цей рівень мали учні, що отримали менше 25% оцінок "середнього" і "вище середнього" рівня. Ці школярі в подальшому додатково обстежувалися з метою визначення (підбору) для них інших профілів навчання.

За результатами обстеження I рівень отримали 11,4% учнів, II рівень - 62,8%, III рівень - 25,8%.

Результати дослідження показали, що професійно важливі якості в учнів 7-10 класів знаходяться на низькому рівні (в межах 60-92%). У першу чергу це стосується таких показників, як точність рухів, координованість обох рук, статична витривалість, стан дрібної моторики, окомір, тривалість зосередження й переключення уваги, пам'ять, мисленнєва сфера, тактильні та кінестетичні відчуття.

Дослідження показало, що вивчення стану сформованості професійно важливих якостей в учнів можуть забезпечити наступні методики: М.О.Козленка (точність рухів за силою, статична витривалість); І.С.Марковської (стан моторики кисті та пальців руки і сенсомоторного розвитку); І.С.Якиманської (просторове мислення); "Лабіринт" (координація рухів обох рук); "Коректурна проба" (концентрація, стійкість уваги); "КНОП-І" (дослідження короткочасної наочно-образної пам'яті); "Лініограми" (рухова пам'ять, врівноваженість нервових процесів, темпераментальні особливості); кінематометрична методика (точність рухів за амплітудою, врівноваженість нервових процесів); методики діагностування довготривалої словесно-логічної пам'яті, наочно-образного та словесно-логічного мислення; кінестезіометрія (тактильні відчуття); динамометрія (максимальне цільове зусилля руки); поділ окомірної лінійки (окомір); завдання на кольоросприймання, а також методики, що визначають перевагу сили - слабкості нервової системи, стан рухомості нервових процесів, тип темпераменту та емоційність.

Аналіз професіограм столяра, муляра, лицювальника-плиточника, швачки-мотористки показав, що в них є багато спільних вимог до психофізіологічних якостей людини. Це дає підставу в процесі їх розвитку в учнів, що опановують різні професії, застосувати одні й ті ж самі методичні прийоми, засоби та форми навчання.

Можливість розвитку та компенсації психофізіологічних функцій підлітка ґрунтується на високій пластичності та чутливості нервової системи у віці 7-12 років. Зокрема, чутливим періодом розвитку психомоторики в школярів є проміжок з 8-9 до 13-14 років, причому кожній її складовій відповідає певний віковий відрізок.

Розвитку професійних якостей в учнів сприяють такі педагогічні умови, як орієнтація на інтереси та схильності дитини, виконання завдань в ігровій формі, використання сюжетного коментування для більш тривалого утримання довільної уваги учня на виконанні вправ, обґрунтування практичних дій, внесення до занять позитивного емоційного настрою, заохочувальна підтримка школяра, здійснення контролю з боку дитини за якістю виконання завдань тощо.

Оптимальний вплив на розвиток психомоторних якостей учнів з різним рівнем рухової підготовки забезпечується дозуванням фізичних навантажень за часовими, силовими та просторовими характеристиками відповідно до вікових, статевих, патологічно зумовлених особливостей розвитку школярів, застосуванням індивідуального підходу в навчально-виховному процесі школи, здійсненням компенсації недостатньо розвинених якостей за рахунок краще сформованих.

Формування важливих психофізіологічних якостей та навичок має здійснюватись під час занять із трудового навчання, фізичного виховання, ритміки, математики, мови, малювання, в групах продовженого дня під керівництвом вихователя, в спортивних, музичних та інших секціях за інтересами, що дозволяє поліпшити стан функціональних можливостей учнів до оволодіння робітничими професіями.

Для забезпечення обліку результатів вивчення кожного школяра є необхідним створення бази даних у формі картотеки. Картка на учня складається з двох розділів. До неї заносяться дані медичного вивчення учня

(заповнює шкільний лікар) та дані педагогічних спостережень і психологічних досліджень, котрі надають учитель і психолог [2; 5; 6].

Отже, ефективність здійснення професійного визначення школярів у системі трудової підготовки корекційної школи зумовлена як організаційним, так і методичним забезпеченням, а саме: наявністю дієвого комплексу методик, що передбачає визначення рівнів сформованості професійно важливих якостей у школярів; застосуванням корекційно-розвивальних вправ для розвитку недостатньо сформованих психофізіологічних функцій (на підставі отриманих даних), обґрунтування відповідних професійних рекомендацій учням із урахуванням індивідуальних особливостей.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апостолов О.П. Молодежь в мире труда // Профессионально-техническое образование. - 1996.-№ 11.- С. 12-16.
2. Вивчення індивідуальних особливостей школярів з метою профконсультації: Методичні рекомендації / Укл. М.П. Тищенко та ін. - К., 1991. - 56 с.
3. Основи вибору професії: Методичні рекомендації/ Укл. М.Й. Ільюк, - К.: РУМК, 1991 - 60 с.
4. Педагогічне керівництво професійним самовизначенням школярів: Методичні рекомендації - К.: РУМК, 1991. -48 с.
5. Товстоган В.С. Методичне забезпечення професійного відбору у системі трудової підготовки учнів допоміжної школи. Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.03 / Ін-т дефектології АПН України. - К., 2002. -18с.
6. Турчинская К.М. Профорентация во вспомогательной школе. - К.: Рад. школа, 1976. - 126 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Товстоган Володимир Святославович – доцент кафедри корекційної освіти інституту природознавства Херсонського державного університету

Наукові інтереси: корекція й розвиток дітей з обмеженими пізнавальними можливостями, їх соціальна адаптація. Методики навчання та виховання цих дітей.

РОЗВ'ЯЗАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ФІЗИКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Олена ТРИФОНОВА

У статті зроблено спробу визначити основні суперечності, які виникли у фізиці кінця ХІХ – початку ХХІ століття та узагальнено підходи до визначення періодизації розвитку фізики.

An attempt to define basic contradictions which arose up in physics of end XIX-beging XXI is done in the article – to beginning of age and generalized going near determination of division into the periods of development of physics.

Актуальність теми полягає у тому, що аналіз використання принципів науковості, систематичності, наочності, доступності [10, 28-38] при вивченні фізичних теорій та новітніх понять у навчальному процесі потребують

уточнення. Фізичні парадигми й теорії змінювались в залежності від розвитку науки та продуктивних сил суспільства. Наприклад, загальнонауковий принцип збереження пройшов шлях від флогістону, теплоруду, кінетичної теорії до його особливостей у фізиці елементарних частинок.

Крім цього аналіз поширених посібників курсу загальної фізики [1; 8] показав, що в них практично відсутнє розкриття проблеми співвідношення розвитку і взаємовпливу фізики та філософії.